

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРИРОДНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ СИРОВИННИХ ЗОН ВИРОБНИЦТВА КРУП'ЯНИХ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Круп'яні культури мають цінні господарські та інші властивості. Тому Україна вирощує та розвиває виробництво круп'яних культур. Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють розвитку круп'яної галузі і дають змогу отримувати високоякісні зернові круп'яні в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу. Разом із тим, подальший розвиток галузі вимагає ґрунтовної економічної оцінки, перегляду цілого ряду позицій щодо технічно-технологічних, організаційно-економічних та ринкових умов функціонування всього комплексу [3].

Круп'яна галузь України є стратегічною галуззю народного господарства. Круп'яне зерно і вироблені з нього продукти завжди були ліквідними, оскільки вони становлять основу продовольчої бази і безпеки держави. Велике значення в харчовому раціоні людини мають крупи. В Україні вирощуються круп'яні культури — гречка, просо, рис, сорго, сориз. Проте валові збори їх невеликі: у сумі вони складають близько 3 % валового збору зернових в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування сировинних зон виробництва круп'яних культур висвітлені у наукових працях вчених-економістів. До найбільш відомих належать наукові праці Алтухова А., Гладія М., Дем'яненка В., Лобаса М., Саблука П., Свірідова В., Ситника В., Худолій Л., Шпичака О., Щура М. та ін. Проте, комплексному дослідженню аспектів формування ринку круп'яних культур приділялося недостатньо уваги. Особливо актуальною ця проблема є сьогодні – в період реформування агропромислового комплексу.

Невирішені частини загальної проблеми та мета статті. Україна входить до трійки найбільших світових виробників гречки. По виробництву проса вона займає десяте місце у світі. Формування сировинних зон виробництва та функціонування ринку зерна круп'яних культур країни вимагає врахування не тільки природно-економічних факторів, а й відповідного рівня розвитку ринку певного регіону. Це потребує розробки науково обґрунтованих рішень, як складової загальноукраїнського ринку круп'яних культур. В цих умовах особливої актуальності набуває обґрунтування і практичне застосування економічних важелів формування ринку зерна круп'яних культур, виявлення закономірностей і тенденцій розвитку, опрацювання пропозицій щодо перспектив та напрямів його ефективного функціонування, що в значній мірі і обумовило вибір теми.

Виклад основного матеріалу. Україна має на двох третинах площі ріллі найбільш родючі чорноземи. Із загальної площі сільськогосподарські угіддя становлять біля 70%, з них орні землі займають – 80%. Частка землеробства (рослинництва) у сільському господарстві України становить 51,7%. Найбільш сприятливими районами для розвитку землеробства є степова і лісостепова зони. Посівні площі на території України становлять біля 30 млн. га: під зерновими – 14, технічними – біля 4, картоплею і овочами – баштанними – 1,1 і кормовими культурами – 11 млн. га. Площа чистих парів становить 2 млн. га. Зернові культури займають біля 45% посівних площ, серед яких кукурудза, овес, зернобобові – горох. Озима пшениця сконцентрована у степовій (половина) і лісостеповій (понад третини) зонах. Озиме жито – у Поліссі (понад 60%). Ярий ячмінь – друга за площами посівів культура в Степу і Лісостепу. Кукурудза зосереджена в Степу і південній частині Лісостепу. Просо, гречка вирощується у Хмельницькій, Вінницькій, Черкаській областях. Рис висівають у Херсонській, Миколаївській, Одеській областях та в Криму. Технічні культури: цукровий буряк (12% посівних площ у Лісостеповій зоні – Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька області); соняшник – олійна

культура у центральному Степу; льон-довгунець – на Поліссі і передгір'ях Карпат (Житомирська, Чернігівська, Київська, Рівненська, Львівська область), тютюн (Крим, Закарпаття, Придністров'я), хміль (Житомирська, Рівненська, Сумська), картопля – (1,5 млн. га площі) найбільше у Поліській зоні. Овочівництво і баштанництво найбільше зосереджено в Лісостепу і на Поліссі (кавуни, дині – в південних областях), виноградарство (163тис. га) в Криму, Закарпатті, Одеській, Херсонській, Миколаївській областях. Борошномельно-круп'яна промисловість розміщена у таких центрах як Київ, Харків, Одеса, Миколаїв, Запоріжжя, Львів. Елеватори великої потужності зосереджені в Маріуполі, Кременчуці, Феодосії, Керчі [2].

Крупа - один із цінних продуктів масового споживання. Вироби із різних видів круп мають високу калорійність, засвоюваність, смакові якості та інші споживачські переваги. Крупа користується великим попитом у населення, її широко використовують в громадському харчуванні, харчо-концентратній і консервній промисловості, а також для дієтичного і дитячого харчування.

У структурі вітчизняного виробництва круп стабільно лідирують пшенична і гречана крупи, які мають більший попит у населення, – близько 30-40% в сумарному обсязі вироблених в Україні круп. Останніми роками спостерігається тенденція зниження виробництва пшеничної та просової круп через напружений внутрішній баланс зерна і наявність на ринку дешевшої імпоротної продукції. Також слід зазначити обсяги виробництва кукурудзяної крупи, що істотно збільшилися за останні роки. Це наслідок активного використання даного товару в пивоварінні, а також високий попит на нього на світовому ринку [5].

В Україні виділяється два ареали з високою концентрацією посівів гречки:

1. Чернігівська і Сумська області, центральні і північні райони Полтавської і Черкаської областей.

2. Південь Житомирської і Київської областей, північно – східні райони Вінниччини.

Відмінна особливість круп'яного виробництва - різноманітність видів сировини і виробленої продукції. Вітчизняні круп'яні заводи виробляють продукцію із восьми зернових культур: рису, проса, вівса, ячменю, кукурудзи і твердої пшениці, а також із гречки і гороху. Різноманітність і специфічність фізико-механічних властивостей круп'яних культур привели до необхідності створення значної кількості різних конструкцій машин і технологічних прийомів, які б забезпечували високу якість крупи та іншої продукції в широкому асортименті. В нашій державі вирощують практично всі зернові культури, із яких виробляють крупу.

Таблиця 1

Виробництво круп в Україні за видами, тис. т [1].

Вид	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Крупи всього	294,0	334,7	341,2	319,4	252,9	313,18	358,53	298,95
У тому числі								
Пшеничні	38,6	35,2	45,7	36,8	40,2	49,7	41,0	36,5
Вівсяні	8,3	5,8	5,5	4,2	2,3	2,5	2,5	4,5
Пшонаї	12,1	13,7	17,3	13,8	5,2	9,04	16,05	17,1
Гречані	101,3	125,5	119,7	98,8	67,9	92,6	117,5	69,6
Кукурудзяні	16,1	24,9	32,2	42,1	50,0	62,57	65,3	67,8
Рисові	4,7	5,0	4,0	9,3	5,3	6,2	11,1	10,4
Просові	17,8	16,6	12,5	12,1	6,3	9,1	9,2	9,6
Перлові	7,0	11,4	4,6	4,8	3,3	5,8	6,9	4,8
Інші	0,5	0,8	0,5	0,8	0,3	0,3	0,2	0,36
Рис очищений	16,0	9,5	5,0	13,3	30,1	25,3	21,7	29,3
Зерно і зародки зернових,	45,7	49,1	38,9	23,6	-	-	-	-

оброблені іншим способом								
--------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--

Згідно зі статистикою, проглядається тенденція досить значного скорочення виробництва гречаної і вівсяної крупи, що пояснюється високою вартістю сировини і складністю організації технологічного процесу.

З іншого боку, спостерігається зростання виробництва пшеничної крупи, а також гороху шліфованого і кукурудзяної крупи. Намічається зростання виробництва рисової крупи.

Доцільним є зобразити у відсотковому відношенні за останній рік основні види виробництва круп (рисунок 1).

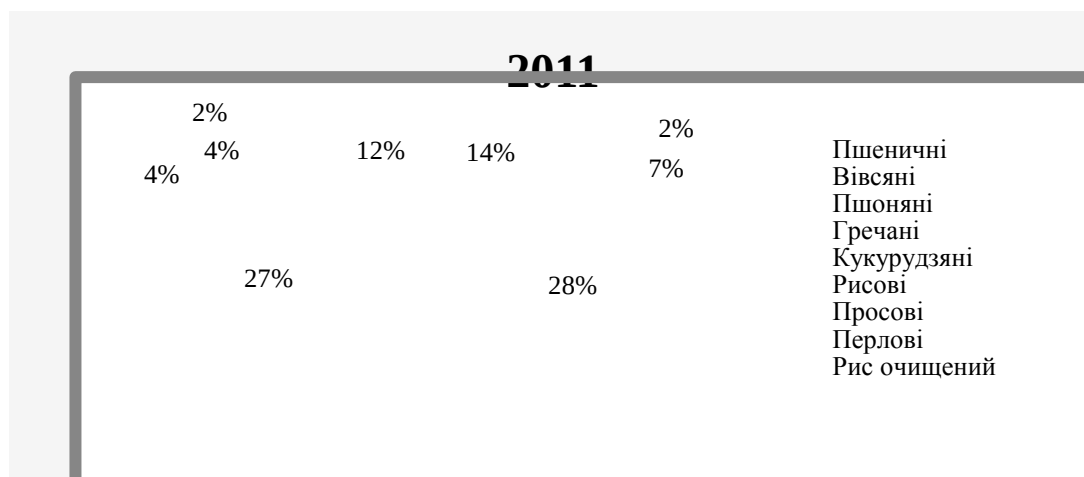

Рисунок 1 – Виробництво круп за видами в 2011 році, тис. т.

Просо вирощують переважно в степу завдяки його посухостійкості. Рис росте на зрошувальних землях Автономної Республіки Крим, Херсонської, Одеської та Миколаївської областей. Виробництво круп розглянемо на прикладі Херсонської області.

У 2009р. значно краще, ніж у 2008, 2007 рр., вироблено рису – 6411 тонн (у 1,4 рази більше). За рахунок зниження врожайності виробництво всіх інших культур зернової групи (крім кукурудзи) проти 2007, 2008 рр. зменшено: пшона – на 22,6%, гречки – на 21,6%, проса – на 36,9%. Скорочення виробництва кукурудзи на крупу (на 8,5%) зумовлено зменшенням зібраної площі при зростанні урожайності з 46,9 ц до 50,1 ц з 1 гектара [4].

Таблиця 2

Виробництво круп за видами Херсонської області, т [1].

Вид	2007	2008	2009	2010	2011
Крупи всього	12589	13047	13376	15644	16721
У тому числі					
Крупи з пшениці	3802	3441	2714	801	681
з пшениці твердої	335	213	74	49	97
з пшениці м'якої	3467	3228	2640	752	584
Крупи з інших зернових і гранули зернових	5231	5865	7338	11843	12092
круп пшоняні	54	66	139	182	310
круп гречані	128	101	370	316	208
круп кукурудзяні	59	53	37	66	37
круп рисові	4867	5109	6411	11134	11380
круп просові	304	272	226	102	113
круп перлові	178	131	102	91	69

Виробництво круп з 2007-2009 роки зображено графічно на рисунку 2.

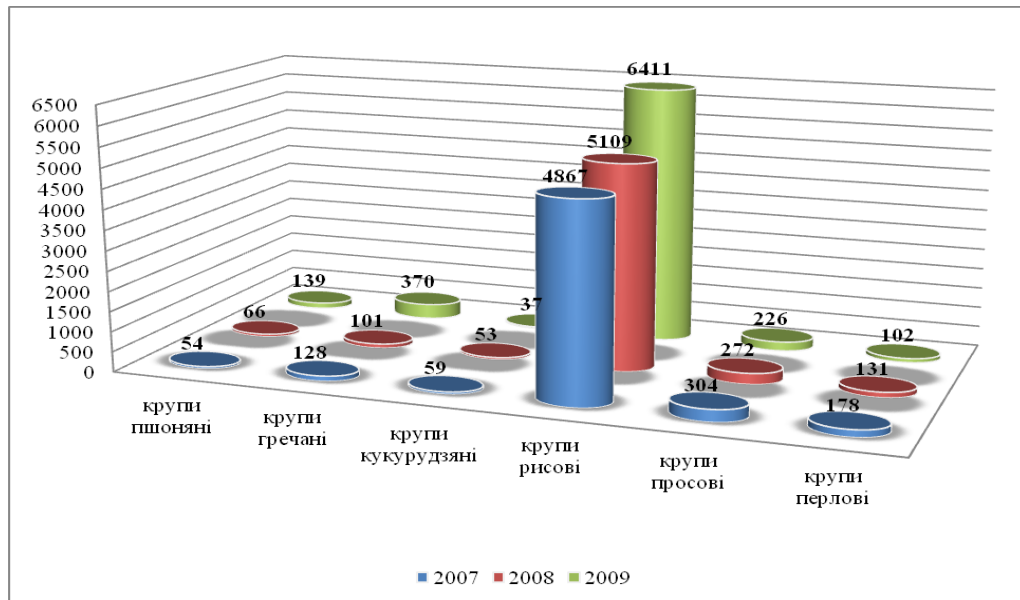

Рисунок 2 – Виробництво круп в Херсонській області за 2007 – 2009 рр., т.

Для формування ринкових відносин потрібен перехід від адміністративних, централізовано встановлених цін на крупи, до гнучкого ринкового механізму ціноутворення, який враховує попит і пропозицію та направлений на підтримку цінової рівноваги між ними. Це передбачає наявність ринкової системи цін, яка здатна ефективно обслуговувати виробництво на попит споживача. Хоча в більшості країн із високо розвинутим круп'яним господарством ціни на зерно регулюються державою, проте, вільне ціноутворення на круп'яному ринку є необхідним елементом його функціонування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування круп'яного ринку як на регіональному рівні, так і країни в цілому, передбачає перш за все розвиток горизонтальних зв'язків, що спираються на ринкову інфраструктуру, яка дозволяє підтримувати і відповідно регулювати ринкові відносини в круп'яному господарстві. В зв'язку з цим виникає необхідність розвитку нових елементів ринкової інфраструктури, надавши їм необхідної правової і економічної сили.

Створення умов для сировинних зон круп'яного ринку вимагатиме використання комплексу заходів, що регулюють процес переходу на ринкові відносини і одночасно дозволяють формувати та розвивати його із властивими йому елементами: свободою підприємництва, правом виробника розпоряджатися своєю продукцією і доходами, конкуренцією, ліквідацією монополізму, ціноутворенням залежно від попиту і пропозиції тощо.

В сучасних умовах ринок круп'яних культур виступає як об'єктивна необхідність, що дозволяє покращити забезпеченість країни зерном за рахунок власного виробництва, підвищити його ефективність. Проте орієнтація круп'яного господарства на ринкові відносини, як засіб автоматичного вирішення всіх його проблем, в найближчі роки не зможе радикально змінити стан справ у виробництві, збуті і використанні зерна, оскільки ще повністю не сформована законодавча і нормативна база.

Анотація

У статті розглянути економічні та теоретико-природні передумови створення сировинних зон виробництва круп'яних в Україні. Висвітлено комплекс заходів щодо підвищення ефективності створення сировинних зон продукції круп'яної галузі.

Ключові слова: круп'яна галузь, сировинна зона, виробництво, імпорт

Аннотация

В статье рассмотрены экономические и теоретико-природные предпосылки создания сырьевых зон для производства крупяных культур в Украине. Отражен комплекс мероприятий по повышению эффективности создания сырьевых зон продукции крупяной отрасли.

Ключевые слова: крупяная отрасль, сырьевая зона, производство, импорт

Annotation

In the article economic and teoretiko-natural preconditions of creation of raw material areas are considered for the production of cultures of groats in Ukraine. The complex of measures is reflected on the increase of efficiency of creation of raw material areas of products of industry of groats.

Keywords: industry of groats, raw material area, production, import

Список використаних джерел:

1. Веб-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Возрождаем культуру потребления круп – ООО «Разгуляй» [Електронний ресурс] / АПК-Информ. – 2011.11.09. – Режим доступу до журн. : <http://www.apk-inform.com>.
3. Колюбакін В. Аграрії з урожаєм, але в «прольоті» / Володимир Колюбакін // Агробізнес сьогодні. – 2011. – № 18. – С. 32–33.
4. Носенко Ю. Стан та перспективи вирощування рису в Україні / Юрій Носенко // Агробізнес сьогодні. – 2012. – № 1. – С. 32–34.
5. Экспортировать гречневую крупу из Украины стало более интересно, чем из России – Сквирский КХП [Електронний ресурс] / АПК-Информ. – 2011.09.07. – Режим доступу до журн : <http://www.apk-inform.com>.